

אזמרה לשמך

פסקי הלכות ותשובות מפי מורנו הגאון הגדול רבי עמרם פריד שליט"א

דיני ערב שבת וההכנות לשבת

לכבס במכונת כביסה ביום שישי / תספורת קודם התפילה בערב שבת / עריכת ספרים בערב שבת

לכבס במכונת כביסה ביום שישי

שאלה: האם מותר לכבס במכונת כביסה ביום שישי, ובליל שישי.

תשובה: מתקנת עזרא לכבס את הבגדים ביום חמישי לכבוד שבת, וכתבו הראשונים שאין לכבס ביום שישי¹, ואף בימינו שמכבסים במכונת כביסה ולא ביד לכתחילה יש לכבס ביום חמישי², ובגדי השבת כל ששכח ולא כיבסם ביום חמישי מותר לכבסם ביום שישי לכבוד שבת כל היום³, ובשעת הדחק מותר לכבס גם שאר בגדים ביום שישי⁴, ודינו כדין מלאכה שקובע עצמו עליה שצריך לעשותה לכתחילה עד זמן מנחה גדולה ויש אומרים עד זמן מנחה קטנה⁵, וליל שישי הרי הוא כיום חמישי לענין זה שמותר לכבס בו⁶, ונראה ייבוש כביסה במכונת ייבוש אין דינו ככיבוס ודינו כדין שאר מלאכה בערב שבת⁷.

תספורת קודם התפילה בערב שבת

שאלה: האם מותר להסתפר ביום שישי לפני התפילה.

תשובה: אסור להסתפר לפני התפילה⁸, ואולם בערב שבת אם אין שום אפשרות כלל להסתפר לאחר התפילה, מותר

בגדים מכובסים לשבת בהכרח יש לו לכבס את בגדיו וכבר ביטל את התקנה בעצם הדבר שלא כיבס ביום חמישי.

4. כפי שהתבאר משמעות הראשונים והכרעת המשנה ברורה כדעת האליה רבה שעיקר התקנה הייתה לכבס את בגדי השבת ביום חמישי, ולא נאמר איסור כביסה ביום שישי, אלא תקנו בחמישי בכדי שיהיה פנאי ביום שישי לעסוק בצרכי השבת, ואם כן בימינו שהכביסה נעשית על ידי מכונת כביסה ואין זה דורש התעסקות וזמן יש להתיר לכבס אף בערב שבת, שאין זה מפריע להתעסקות בצרכי השבת.

5. כמבואר בשולחן ערוך (סימן רנ"א) שהעושה מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה "יש מפרשים מנחה גדולה, ויש מפרשים מנחה קטנה", ובמשנה ברורה שם (סק"ג) הביא את דברי ה"ט"ז שהסומך על המקליל לא הפסיד, וכפי שהתבאר בהרחבה בסמוך לגבי דין עריכת ספרים ביום שישי (הערה 12).

6. שהרי אין זה דין "ביום" האוסר את כל היום, אלא הלכה ביום שישי שצריך להתעסק בו בצרכי השבת, ואין זה אמור אלא ביום ולא בלילה.

7. שאם הוזה לצורך שבת מותר כל היום ואם זה לא לצורך שבת לכתחילה יש לעשות זאת עד זמן מנחה גדולה והסומך על המקליל עד מנחה קטנה לא הפסיד (וראה בהערה 12).

8. בגמרא בברכות (יד ע"א) אמר רב אידי בר אבין אמר רב יצחק בר אשיאן אסור לו לאדם לעשות חפציו קודם שיתפלל, וכן נפסק בשולחן ערוך (סימן פ"ט ס"ג), ולכן אסור לעשות כל מלאכה קודם שיתפלל תפילת שחרית, ואף שכתב השולחן ערוך (שם ס"ז) "מותר להסתפר ולכינס למרחץ סמוך לשחרית, שלא גזרו אלא סמוך למנחה שהוא דבר המצוי", כבר ביאר במשנה ברורה (סק"ז) בשם אליה רבה שכל דין זה אמור דווקא קודם שהגיע זמן שחרית דהיינו קודם עלות השחר, אבל אחר עלות השחר שכבר הגיע זמן שחרית אסור להסתפר ולהכנס למרחץ כמו שאסור לעשות מלאכתו ושאר צרכיו קודם התפילה.

9. במגן אברהם (סימן רנ"א סק"ז) הביא מספר סדר היום שכתב שאם אין באפשרותו לקנות לאחר התפילה מותר לקנות צרכי שבת קודם התפילה כיון שההכנה לשבת היא מצוה עוברת וגם היא מדאורייתא ובלבד שיקרא קריאת שמע קודם, ומשמע בדבריו שכל ההיתר הוא משום הכנת צרכי השבת שהוא חיוב דאורייתא, ולכן כתב שכל ההיתר הוא להקדים קניית צרכי שבת לתפילה שהיא דרבנן ולא לקריאת שמע שהיא דאורייתא ובביאור הלכה (סימן ר"א ס"ג) הוסיף לבאר שקריאת שמע תדיר ולכן קודמת למצוות ההכנה לשבת, ולפי זה אין מקור מהיתר זה להיתר גם את התספורת קודם התפילה שאף שהיא תוספת כבוד שבת אין בה מצווה דאורייתא, אולם יש להביא לכך מהמבואר בגמרא במגילה (כ"ג ע"א) שבימים טוב מאחרים לבוא לתפילה, וברשיי ביאר הטעם שצריך לטרוח בסעודת יום טוב, והביא שם המקור לכך ממסכת סופרים בפרק יח (ד'), וכתב הפרי חדש (סימן פ"ט ס"ז) שהטעם לכך הוא מכיוון שכל האיסור שאסור בעשיית מלאכה לפני התפילה הוא רק צרכי עצמו, אבל חפצי שמיים מותרים גם קודם התפילה, וצרכי סעודת יום

1. בגמרא בבא קמא (פ"ב ע"א) הביאה את עשרת תקנות עזרא ואחת מהם שיהיו מכבסים ביום חמישי משום כבוד שבת, וברא"ש (שם פרק ז' ס"ט) הביא דין זה להלכה "ושהיו מכבסים בחמישי בשבת מפני כבוד שבת ללבוש לבנים, ובערב שבת אין פנאי לכבס", ומשמעות דבריו נראה שעיקר התקנה הייתה לכבס בחמישי בכדי שיהיו הבגדים לבנים לכבוד שבת, והוסיף הרא"ש לבאר הטעם שלא תיקנו לכבס ביום שישי מפני שאין פנאי לכבס, אבל אין זה עיקר התקנה שלא לכבס ביום שישי, וכן נראה ברמב"ם (הלכות שבת פ"ל ה"ג) שכתב "ומכבוד השבת שילבש כסות נקיה, ולא יהיה מלבוש החול כמלבוש השבת, ואם אין לו להחליף משלשל טליתו כדי שלא יהא מלבושו כמלבוש החול, ועזרא תיקן שיהיו העם מכבסים בחמישי מפני כבוד השבת", ומשמע שתקנת עזרא הייתה תקנה בחיוב להצריך כיבוס הבגדים ביום חמישי, ולא לאסור את הכביסה ביום שישי, ואולם המאירי (בבא קמא שם) כתב "שהיו מכבסין בחמישי בשבת לכבוד שבת ולא ימתניו עד ערב שבת מפני שיניחו ערב שבת כלו לצרכי הכנת שבת", ונראה בדבריו שבכלל התקנה היה לאסור את הכביסה בערב שבת, ובשולחן ערוך (סימן רמ"א ס"א) כתב "מתקנת עזרא שיהיו מכבסים בגדים בחמישי בשבת, מפני כבוד השבת", ובמגן אברהם (סק"ג) כתב "מפני כבוד שבת, כלומר שלא יכבסו בערב שבת שיהיו פנויים לכבוד שבת", ומשמע בדבריו שנקט שכל תקנת עזרא הייתה לאסור את הכביסה בערב שבת, ודלא כמשמעות הרא"ש והרמב"ם שהובאה לעיל, ובמחצית השקל שם כתב דלדברי המגן אברהם אין הלכה לכבס דווקא ביום חמישי אלא הוא הדין גם בשלישי ורביעי, וכל התקנה היא רק שלא לכבס בשישי, והביא שם את דברי האליה רבה (סק"ט) שכתב שעיקר התקנה הייתה לכבס הבגדים לכבוד שבת, אלא שבערב שבת אין פנאי ולכן אמרו שייכבס בחמישי, וביאר המחצית השקל שהמגן אברהם נקט שעצם הצורך לכבס לכבוד שבת אינו נכלל בתקנה שזה נכלל בחיוב לכבד את השבת, ובהכרח כל התקנה הייתה שלא לכבס בשישי, ובמשנה ברורה (סק"ה) כתב טעם התקנה "כדי שיהיו לבנים לשבת, אבל לא בערב שבת כדי שיהיו פנויים להתעסק בצרכי שבת", ובשער הציון (סק"ח) כתב "כן הסכים באליה רבה וכן במאמר מרדכי ושאר אחרונים, דזהו עצם התקנה, ודלא כמגן אברהם דמשמע מינה דעיקר התקנה היה שלא לכבס בערב שבת", ולפי זה עולה שכל הטעם שלא לכבס בערב שבת הוא רק בכדי שיהיו פנויים להתעסק בצרכי השבת ואין זה נכלל בתקנת עזרא.

2. בבגדי השבת זוהי תקנת עזרא לכבס ביום חמישי לכבוד השבת, ובשאר בגדים אף שלדעת האליה רבה והכרעת המשנה ברורה אין בתקנת עזרא איסור כביסה ביום שישי, יש לחוש לדברי המגן אברהם שנקט שעיקר תקנת עזרא הייתה לאסור את הכביסה ביום שישי, ואף בימינו שמכבסים במכונת כביסה פעמים שגם הכביסה במכונת הכביסה דורשת התעסקות וזמן ועל כן מן הראוי לכבס ביום חמישי.

3. שהרי לדברי הראשונים והכרעת המשנה ברורה עיקר תקנת עזרא הייתה לכבס את בגדי השבת שיהיו לבנים, ואם יחמיר ללבוש בשבת בגדים שאינם מכובסים נמצא מפסיד את קיום עיקר התקנה, ואף לדעת המגן אברהם שהתקנה הייתה לאסור כיבוס ביום שישי כל שאין לו

להסתפר קודם התפילה⁹, אבל יקרא קריאת שמע לפני שיסתפר¹⁰, ויתנה שאם יספיק לקרוא קריאת שמע בזמנה על סדר התפילה אינו יוצא בקריאת שמע זו¹¹.

עריכת ספרים בערב שבת

שאלה: העוסק בעריכת ספרים, האם מותר לו לעסוק בכך בערב שבת.

תשובה: עד זמן מנחה קטנה מותר, ולאחר מכן ראוי להימנע כיון שיש לדון את הכתיבה בשכר כעשיית מלאכת קבע האסורה מן המנחה ולמעלה¹².

ואם עוסק בעריכת דברי תורה יש להקל אף אחר זמן מנחה קטנה, משום שעשיית מלאכה בערב שבת קל יותר מחול המועד שהקילו בו בכתיבת חידושי תורה¹³.

נראה בזה שפסק כתיבתו הראשון שחלוקת ערב שבת מערב פסח היא בזמן האיסור, ומשום כך כתב דדוקא מומן מנחה ולמעלה. וכן הביא בביתאור הלכה מהרמב"ם (הלכות יו"ט פ"ח ה"ז), ומהסמ"ג ואו"י. אבל שיטת ה"ט"ז (סק"א) שאין בו איסור אלא אין רוח חמים נוחה הימנו, וכתב בביתאור הלכה שהטעם לדברי ה"ט"ז או משום שנקט שהלכה בדברי סופרים להקל, או אפשר שנקט שאף התירוף הראשון סובר שאין בזה איסור. ובביתאור הלכה תמה שלא הזכיר דברי הרמב"ם ושאר פוסקים הנ"ל.

וכתב הרמ"א "ודוקא כשעושה המלאכה דרך קבע, אבל אם עושה אותה דרך עראי, לפי שעה, ולא קבע עליה שרי (כ"י בשם א"י)", ולכן מותר לכתוב אגרת שלומים וכל כיוצא בזה" עד כאן לשונו, והיינו דאף אם יש איסור אין האיסור בערב שבת מן המנחה ולמעלה על כל עשיית מלאכה אלא רק על מלאכה שקובע עצמו עליה, ובס"ב כתב הרמ"א "אבל אסור לכתוב לחברו בשכר", ומקור דין זה הוא מדברי המרדכי, ושם נראה שאיסור זה אמור לגבי כתיבת סת"ם שהיא כאומנות, אבל כתיבת שאר ספרים מותרת כיון שאינה חשובה כמלאכה שקובע עצמו עליה, אלא כמלאכת עראי, אולם בח"י אדם (הלכות שבת כלל א) כתב "ומותר לכתוב אפילו אגרת שלומים ומכל שכן ספרים דרך לימודו, אבל אסור לכתוב לחברו בשכר", ומשמע שכל כתיבה בשכר חשובה כמלאכה שקובע עצמו עליה ואסורה אחר זמן מנחה, ובפרט עריכת ספרים שהיא אומנות נראה שחשובה מלאכת קבע שאסורה לאחר זמן מנחה.

אלא שעדיין יש מקום להקל בזה על פי מה שכתב הרמ"א בהלכות חול המועד (סימן תקמה ס"א) לגבי איסור כתיבה בחול המועד, שלצורך רבים יש אוסרים כל שאינו לצורך המועד, ויש מתירים, וסיים הרמ"א "ונהגו להקל בכתב שלנו שאינו מעשה אומן", ובמשנה ברורה (שם סק"ה) כתב "ועיין סיקף ה' דמבואר שם דאף בזה הכתב נהגו להחמיר לשנות מכל מקום בענייניו שהוא צרכי רבים אין צריך לשנות", ולפי זה עריכת ספרים שהיא לצורך רבים, ונעשית על ידי מחשב שאינו נחשב כמעשה אומן אפשר להקל בחול המועד, ואיסור מלאכה בערב שבת קל מאיסור מלאכה בחול המועד כמבואר בסמוך.

ונהגו לגבי זמן מנחה הביא השולחן ערוך ב' דעות אם מנחה קטנה או מנחה גדולה, ובמשנה ברורה הביא דהמיקל עד מנחה קטנה יש לו על מי לסמוך, ולכן בעניין זה של כתיבה בשכר שאף לדעת האוסרים בעשיית מלאכה מומן מנחה נתבאר שיש מקום גדול להקל בזה, ושיטת ה"ט"ז שבכל מלאכה בערב שבת אין איסור אלא שאינו רואה סימן ברכה, ודי לנו אם נחמיר מומן מנחה קטנה.

13. כתב הרמב"ם (הלכות יו"ט פ"ח ה"ח) "יום י"ד אסור בעשיית מלאכה מדברי סופרים כחולו של מועד, והוא קל מחולו של מועד", ומשמע מדבריו שכל קולות האמורות בחול המועד נוהגות גם בערב פסח אחר חצות, וכן כתב המגן אברהם (סימן תסח סק"ה) והעתיקו המשנה ברורה (סק"ז) שכל מה שמותר לעשות בחולו של מועד כגון דבר האבד כל-שכן שמותר בערב פסח אחר חצות. ולפי זה נראה שכמו כן יש להחמיר גם בערב שבת אחר זמן מנחה שאיסורו שווה לאיסור האמור בערב פסח אחר חצות.

ונהגו לגבי כתיבת חידושי תורה בחול המועד כבר האריכו בזה הפוסקים. והשולחן ערוך (סימן תקמה ס"ט) פסק להחמיר כדי שלא ישכח חידושו, וה"ט"ז (בס"ק ז') כתב שכן נהג חמיו הב"ח שכתב חיבוריו בחול המועד, [ועיין שם בדבריו ובמשנה ברורה ס"ק מז כיצד ישנה בכתיבתו] וכן ידוע שנהג מרן החפץ חיים בכתיבת המשנה ברורה שהיה כותב בחול המועד, [וכן משמע מדברי הערוך השולחן (ארי"ה סימן תסח ס"ד) בהלכות ערב פסח שכתב "מי שכותב ספרים לעצמו דרך לימודו מותר בערב פסח וכ"ש לכתוב חידושי תורה"], ואף שיש מן הפוסקים שנהגו להחמיר בזה ולהימנע מכתיבה בחול המועד, ובפרט בעבודת עריכה שאף שהיא בדברי תורה, כיון שמקבל שכר על הכתיבה ואינו כללימוד בלא שכר, מכל מקום כיון שנתבאר בדברי הרמב"ם הנ"ל שמלאכה בערב פסח קל ממלאכה בחול המועד, ומלאכה בערב שבת שאיסורו שנוי במחלוקת [כמבואר בהערה הקודמת] נראה שיש להקל בו בערב שבת לעסוק בעריכה תורנית בשכר אף אחר זמן מנחה.

טוב גם הם בכלל חפצי שמיים, ולכן היו מאחרים את התפילה, ובמשנה ברורה (סימן רג סק"א) וסימן פט סק"ו) הביא כן להלכה שאם דרך מקומו למכור בבוקר מוקדם עד שאם יתפלל קודם שיקנה את צרכי השבת לא ימצא אחר כך מה לקנות, מותר לו לקנות קודם התפילה כיון שזה צרכי שמים שמותרים קודם התפילה, אבל אם יוכל למצוא לקנות אחר כך צריך להקדים התפילה שאין הקדמת הקניה נחשבת כצרכי שמים, וכיון שדין תספורת כדן שאר צרכי כמבואר בהערה הקודמת אם כן לא יוכל בשום אופן להסתפר אחר התפילה, והתספורת היא כבוד שבת מותר לו להסתפר קודם התפילה כדן צרכי שמיים המותרים קודם התפילה.

10. במשנה ברורה (בסימן רג סק"א) כתב שגם באופנים שמותר לקנות צרכי שבת קודם התפילה יראה לקרוא קודם קריאת שמע כיון שכבר הגיע זמנה, וכמבואר בסדר היום שהביא המגן אברהם (סימן רג סק"ו) ובביתאור הלכה (שם) ביאר הטעם שמצוות קריאת שמע דאורייתא וגם לשיטתו של המגן אברהם שגם מצוות ההכנה לשבת דאורייתא, קריאת שמע בכל יום קודמת למצוות ההכנה שאינה אלא בערב שבת כפי הכלל "תדיר ושאני תדיר קודם", ואמנם בביתאור הלכה שם הביא מדברי הח"י אדם שכתב שאם ההכנה לשבת דאורייתא קודמת גם לקריאת שמע כיון שהכלל הוא שמקודש קודם לתדיר, ואולם כתב לדחות שאף אם שבת עצמה חשובה מקודש יום שיש אינו אלא הכנה למקודש ואין זה דוחה את התדיר, ולכן קריאת שמע קודמת, אלא שלכאורה כל דבריו הללו הם רק לשיטת המגן אברהם הסובר שטעם ההיתר להקדים לקנות צרכי שבת לפני התפילה מפני שהכנת צרכי שבת דאורייתא והרי זה דוחה את חיוב תפילה שהוא מדרבנן, אבל למבואר במשנה ברורה כטעם הפרי חדש שעוסק בחפצי שמים אינו בכלל האיסור אם כן יש לומר כן גם לגבי קריאת שמע שכיון שעוסק בחפצי שמים אינו צריך להקדים ולקרוא קריאת שמע, ובאמת שבמשנה ברורה (סימן פט סק"ו) כשהביא את דין זה של הכנת צרכי שבת קודם התפילה לא כתב שיקרא קריאת שמע קודם, ובשולחן ערוך הרב (סימן רג ס"ג) כתב "ובלבד שיקרא קריאת שמע מקודם שמה יעבור זמנה עד שיקנה אבל התפלה נמשך זמנה יותר", ומשמע בדבריו שאם יש לו שהות לקרוא קריאת שמע לאחר מכן בזמנה אינו צריך להקדים ולקרוא, ואולם יתכן שחששו בזה שמה ימשך ויפסיד קריאת שמע ולכן הצריכו להקדים ולקרוא קריאת שמע בכל אופן, ומשום כך גם לגבי תספורת באופן שמסתפר קודם התפילה יראה לקרוא קודם קריאת שמע.

11. בכדי שלא יפסיד את מצוות קריאת שמע בברכותיה, וכמבואר במשנה ברורה (סימן מז סק"א) על דברי הרמ"א שם שכתב שטוב לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד אחר קריאת שמע שאומרים קודם התפילה על סדר הקרבות כי לפעמים שוהים עם קריאת שמע לקרואה של בזמנה, וכתב המשנה ברורה שיכון שלא לצאת בזה ידי חובה אלא אם כן יירא שהציבור יעברו את זמן קריאת שמע, בכדי שלא יפסיד את קריאת שמע בברכותיה, ועל כן באופן זה שצריך לקרוא קריאת שמע קודם שיסתפר יתנה כאמור, ובכך לא הפסיד מצוות קריאת שמע בברכותיה כראוי מחד, וקיים את דינו לקרוא קריאת שמע קודם שיעשה מלאכה מאידך.

12. במשנה במסכת פסחים (ג ע"א) שנינו "מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות עושין, מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין". והקשטה הגמרא מפני מה נקט התנא ערב פסח הרי ערב שבת גם כן אסורה וכפי ששינוי בברייתא "העושה מלאכה בערבי שבתות ויו"ט מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה לעולם". ותירצה הגמרא שני תירוצים לחלק בין מלאכה בערב פסח לבין ערב שבת, [א]. שמלאכה בערב שבת נאסרה מומן המנחה, ואילו מלאכה בערב פסח נאסרה מחצות. [ב]. מלאכה בערב פסח אסורה ומנדין את העובר על כך, ואילו העושה מלאכה בערב שבת אינה אין מנדים אותו על כך אלא שאינו רואה סימן ברכה. ומתבאר בגמרא שלתירוף הראשון גם בערב שבת יש איסור מלאכה אלא שהוא חלוק בזמן מערב פסח שהוא רק מן המנחה ולמעלה ולא מחצות, ואילו לתירוף השני בערב שבת אין איסור כלל ורק שאינו רואה סימן ברכה, ולפי זה אין משמעות לזמן מנחה.

ובשולחן ערוך (סימן רג סק"א) פסק שהעושה מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה. וכתב "יש מפרשים מנחה גדולה, ויש מפרשים מנחה קטנה, ולכאורה

לקבלת הגיליון למייל יש לשלוח הודעה לכתובת azamera717+subscribe@googlegroups

ברכת ישר כח
להרב רוני ליקר שליט"א
על סיועו בהדפסת הגיליון

לתרומות והנצחות, להערות והארות, ולקבלת
העלון במייל ניתן ליצור קשר 052-7175517
a0527175517@gmail.com

ברכת ישר כח
להרב אריה שינפלד שליט"א
על סיועו בהדפסת הגיליון